

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ І ОЦІНКИ СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Постановка проблеми. На сьогоднішній день зростає відкритість економіки України та відбувається послідовна її інтеграція у світове господарство, що вимагає досягнення належного рівня її фінансової безпеки. Страхова діяльність є важливою складовою сучасної ринкової економічної системи та здійснює вплив на фінансову, інвестиційну, виробничу та інші сфери національної економіки. Крім того, вітчизняні страховики функціонують в умовах мінливості зовнішнього середовища, яке на сьогодні характеризується елементами поглиблення фінансової кризи та внутрішнього – неналежним управлінням страховим бізнесом. У зв'язку з цим, завдання підтримання належного стану фінансової безпеки страхових компаній є важливим та актуальним, що зумовлює необхідність його аналізу і оцінки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню методик визначення стану фінансової безпеки страхового ринку, суб'єктів господарювання, в тому числі. страхових компаній, присвячено роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких: О.Барановський [2], І.Бланк[3], Т. Васильців [4], К.Горячева [5], А.Єрмошенко [6], М.Єрмошенко[7], А.Єпіфанов [10], О.Жабинець [8], С. Ілляшенко [9], О.Пластун [10].

О.Барановський [2], Т. Васильців [3], М.Єрмошенко [7] в своїх працях розглядають методики аналізу і оцінки фінансової безпеки страхового ринку, як складової національної економічної безпеки відповідно до Методики розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженої Наказом Міністерства економіки [1]. О.Жабинець [8] проводить аналіз та оцінку перестраховування як одного з індикаторів фінансової безпеки ринку страхових послуг. І.Бланк [3], К.Горячева [5], А.Єпіфанов [10] та О.Пластун [10] досліджують методичні підходи до визначення стану фінансової безпеки на рівні суб'єктів господарювання, в основному, підприємств.

В той же час, питання формування методики аналізу і оцінки стану фінансової безпеки страхових компаній, не знайшли достатнього відображення в науковій літературі та є недостатньо розробленими. Варто відзначити напрацювання А.Єрмошенко [6] у цій сфері, яка пропонує певну сукупність показників для визначення рівня фінансової безпеки страхових компаній.

Цілі статті включають дослідження запропонованих у літературі методик аналізу і оцінки стану фінансової безпеки суб'єктів господарювання і страхових компаній та формування на цій основі власної методики, яка враховуватиме специфіку страхової діяльності та сприятиме ефективному управлінню фінансовою безпекою страховиків.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній фінансово-економічній літературі поки що немає єдиного підходу до аналізу і оцінки фінансової безпеки страхових компаній. Це, насамперед, стосується вибору системи показників, що її характеризують та методичних підходів до їх визначення, які б враховували специфіку страхування.

І.Бланк пропонує стан фінансової безпеки оцінювати набором таких коефіцієнтів: оцінки фінансової сталості підприємства; оцінки платоспроможності (ліквідності); оцінки оборотності капіталу; оцінки рентабельності [3]. На нашу думку, такий підхід певною мірою характеризує ступінь фінансової безпеки з позиції захисту фінансових інтересів, в той же час, є занадто вузьким для його системної та комплексної оцінки, оскільки не містить рекомендацій щодо аналізу та оцінки можливих загроз фінансовій безпеці, крім того, багато показників призначені для суб'єктів господарювання матеріальної сфери і не можуть бути використані страховими компаніями.

В.Назаров ототожнює поняття фінансової сталості та фінансової безпеки і пропонує їх оцінку здійснювати на основі відповідних показників, що є недопустимим.

С. Ілляшенко [9] розглядає фінансову безпеку підприємства як складову його економічної безпеки і пропонує ресурсно-функціональний підхід, який є дуже широким, оскільки, її оцінка зводиться до оцінки ефективності використання ресурсів підприємства.

У своїх працях А.Єпіфанов та О.Пластун пропонують скористатися традиційними методиками прогнозування кризи та банкрутства, широко представленими у фаховій літературі, крім того, наводять свої власні методики діагностики кризових явищ з метою оцінки фінансової безпеки суб'єкта господарювання [10], фактично ототожнюючи діагностику банкрутства та оцінку фінансової безпеки.

Рекомендації щодо аналізу фінансової безпеки саме страхових компаній наведено у роботі Є.Єрмошенко, яка пропонує її оцінювати на основі якісної характеристики конкурентної позиції страхової компанії. Кількісний підхід, на думку Є.Єрмошенко, як система показників для аналізу діяльності страхових компаній в контексті забезпечення їхньої фінансової безпеки, має базуватись на наступних критеріях: 1) фінансової стійкості та платоспроможності; 2) ефективності діяльності страховика [6]. Знову ж таки йдеться про оцінку фінансового стану страхових компаній і не враховується аналіз і оцінка можливостей їх розвитку, розширення страхового портфеля, загроз фінансовій безпеці в результаті зловживань страхувальників.

Проведене дослідження методичних підходів до аналізу і оцінки стану фінансової безпеки суб'єктів господарювання загалом, та страхових компаній, зокрема, свідчить, що їм притаманні певні недоліки, а саме: більшість методик призначені для суб'єктів господарювання матеріальної сфери; сукупність показників є неповною; в ряді методик проводиться розрахунок показників, що характеризують безпосередньо фінансовий стан суб'єктів господарювання на певний момент чи за певний період часу, а не його фінансову безпеку, аналіз і оцінка якої повинна бути націлена на перспективу, на визначення його захищеності від загроз на даний момент часу і в майбутньому, здатності до розвитку та збільшення ринкової вартості; не враховується ймовірнісний характер страхової діяльності.

На нашу думку, стан фінансової безпеки страхових компаній повинен визначатись виходячи зі стану фінансової безпеки її функціональних складових: фінансової безпеки страхових операцій, фінансової безпеки перестрахових операцій, податкової безпеки, інвестиційної безпеки (фондова складова, банківська складова, безпека іншої інвестиційної діяльності), безпеки фінансування.

Фінансова безпека страхових операцій є визначальною складовою фінансової безпеки страховика та, в свою чергу, характеризується: платоспроможністю за страховими операціями; ризикованістю страхових операцій; ефективністю страхових операцій; ступенем зловживань страхувальників.

Аналіз платоспроможності страхових компаній здійснюється за допомогою показника «запас платоспроможності», шляхом порівняння фактичного та нормативного його значення.

Крім того, для аналізу і оцінки платоспроможності за страховими операціями доцільно використовувати такий показник як рівень страхових виплат, який розраховується як відношення виплат страхових відшкодувань до зібраних страхових премій. Його доцільно розраховувати також в розрізі видів страхування.

Показниками, які можна використовувати для характеристики платоспроможності за страховими операціями, а отже і стану фінансової безпеки страхової діяльності є рівень недоотримання ризикової премії, ризикової надбавки та нетто-премії, у зв'язку з тим, що фактичні значення випадкових величин збитку (страхових відшкодувань) можуть відрізнитися від прогнозованих, оскільки при розрахунку величини страхової премії використовують не праву границю довірчого інтервалу для ймовірності настання страхового випадку, а відносну частоту, а також не враховують обсяг генеральної

сукупності. Чим вищим є рівень недоотримання страхових премій, тим більшої загрози неплатоспроможності піддається страхова корпорація і тим нижчим є рівень її фінансової безпеки.

Виходячи із загрози банкрутства страховика та враховуючи особливості страхової діяльності, запропонуємо підхід на основі теорії розорення, згідно якого фінансовою безпекою страхової компанії називається такий стан грошових ресурсів $U(t)$ на момент часу t , при якому ймовірність розорення $\varepsilon(t)$ завжди залишатиметься нижчою деякого наперед визначеного критичного рівня ε_K , а рівень фінансової безпеки страхової діяльності визначається ймовірністю її нерозорення $1 - \varepsilon(t)$.

Для страхових компаній важливо спрогнозувати максимально точно значення очікуваних страхових виплат, значні відхилення фактичної їх суми від очікуваної негативно характеризують стан фінансової безпеки страхових операцій та можуть бути причиною неплатоспроможності страховика.

Ми пропонуємо для визначення стану фінансової безпеки використовувати коефіцієнт варіації (відносне відхилення) сумарної вартості відшкодувань від очікуваної їх величини, який визначається за формулою:

$$C_v = \frac{\sigma}{M\eta}, \quad (1)$$

де σ - середньоквадратичне відхилення суми незалежних випадкових величин (страхових відшкодувань);

$M\eta$ - математичне сподівання суми незалежних випадкових величин (страхових відшкодувань).

Коефіцієнт варіації показує наскільки близько знаходяться значення очікуваних виплат до їх середнього очікуваного значення. Для забезпечення належного стану фінансової безпеки страхової компанії його величина повинна бути не більшою за одиницю.

Важливе місце у визначенні стану фінансової безпеки страхових компаній займає аналіз зловживань страхувальників, що лежить в основі розробки заходів щодо їх уникнення або зниження їх числа. Ступінь зловживань страхувальників доцільно визначати абсолютними та відносними показниками.

Абсолютні показники зловживань страхувальників: кількість сукупних зловживань страхувальників за певний період часу; кількість своєчасно (до їх оплати) виявлених зловживань страхувальників при поданні запитів на відшкодування збитків за певний період часу; кількість несвоечасно виявлених (після їх оплати) зловживань страхувальників при поданні запитів на відшкодування збитків за певний період часу; кількість значних (критичних) за обсягами виплат зловживань страхувальників при поданні запитів на відшкодування збитків за певний період часу. Значними (критичними) можна вважати зловживання, величина відшкодування за якими перевищує деяку задану страховиком суму. Відносні показники зловживань страхувальників розраховують як відношення кожного із вказаних абсолютних показників до загального числа поданих запитів за певний період часу.

Слід відзначити, що наведені показники для характеристики безпеки страхової діяльності в основному призначені для внутрішніх користувачів аналізу – менеджерів страховика.

Ефективність страхових операцій можна оцінити на основі показників: обсягу зібраних страхових премій, величини та рівня прибутків страховика, віддачі і рентабельності власного та сукупного капіталу страховика.

Фінансова безпека перестрахових операцій може включати фінансову безпеку операцій з передачі ризиків перестраховикам та операцій з прийняття ризиків на перестраховування.

Обсяг та рівень перестраховування є специфічними показниками фінансової безпеки, які притаманні лише страховим компаніям. Передача частини ризику від одного страховика до іншого означає вирівнювання страхових сум, яке веде до оптимізації та збалансування страхового портфеля, а, отже – до підвищення платоспроможності страховика при здійсненні страхових операцій і покращення стану його фінансової безпеки. В той же час, наявність перестраховування породжує загрози, пов'язані з можливістю зловживань перестраховиками, їх ненадійністю, неплатоспроможністю та, зрештою, банкрутством.

Основними показниками, що характеризують стан перестрахової складової фінансової безпеки страхових компаній є: **обсяги премій, переданих на перестраховування; частка перестраховування у валових страхових преміях; частка перестраховування у страхових преміях, отриманих від страхувальників; структура перестраховування в розрізі внутрішнього і зовнішнього перестраховування; структура перестраховування в розрізі видів страхування; обсяги отриманих виплат від перестраховиків; рівень виплат у перестраховуванні.**

Стан податкової безпеки характеризується величиною податкового навантаження та мінливістю податкового законодавства стосовно страхової діяльності. Серед кількісних показників, що характеризують стан податкової безпеки страховика слід виділити: відношення податкових платежів до загального обсягу зібраних страхових премій; відношення податкових платежів до різниці між загальним обсягом зібраних страхових премій та здійснених страхових виплат; відношення податкових платежів з податку на прибуток до чистого прибутку.

Стан безпеки фінансування доцільно вимірювати показниками, які характеризують структуру капіталу. Варто відзначити, що безпека фінансування характеризується також достатністю сплачених статутних фондів та відповідністю їх величини вимогам законодавства.

Стан безпеки інвестиційної діяльності можна виміряти ступенем диверсифікації інвестицій та ефективністю інвестиційної діяльності, яка характеризує здатність до розвитку страхової компанії.

Ступінь диверсифікації інвестицій, в свою чергу, визначається в розрізі коштів страхових резервів, власного та залученого капіталу, і характеризується: питомою вагою матеріальних, нематеріальних та фінансових інвестицій в загальній сукупності інвестованого капіталу; питомою вагою довгострокових та короткострокових інвестицій в сукупній вартості інвестицій; для інвестицій в цінні папери – питомою вагою в сукупній вартості фінансових інвестицій: в державні та корпоративні цінні папери; в окремі види цінних паперів - акції, облігації, іпотечні сертифікати; інвестицій в цінні папери вітчизняних та іноземних емітентів; довгострокових та короткострокових інвестицій; в цінні папери одного емітента; питомою вагою коштів на банківських депозитах та, зокрема в проблемних банках, в сукупній вартості фінансових інвестицій; для коштів страхових резервів - дотриманням визначених законодавством обмежень.

Висновки. Проведене дослідження методик аналізу і оцінки стану фінансової безпеки суб'єктів господарювання та страхових компаній, наведених у науковій літературі, дозволило виявити кілька основних підходів до їх здійснення: на основі аналізу і оцінки фінансової сталості; показників фінансового стану; ефективності використання фінансових ресурсів суб'єкта господарювання; за допомогою методів прогнозування настання кризових явищ в діяльності суб'єктів підприємництва. На основі проведеного аналізу виявлено недоліки, притаманні даним методикам. Доповнено сукупність показників, що характеризують стан фінансової безпеки страхових компаній в розрізі її функціональних складових. Обґрунтовано, що фінансова безпека страхових операцій є визначальною складовою фінансової безпеки страховика. В основу її оцінки покладено такі характеристики: платоспроможність за страховими операціями; їх ризикованість та ефективність; портфельний ризик страховика; ступінь зловживань страхувальників.

Анотація

В статті досліджено основні методичні підходи до аналізу і оцінки стану фінансової безпеки страхових компаній. Сформовано та обґрунтовано власну сукупність показників, які характеризують стан фінансової безпеки страховиків в розрізі її функціональних складових та враховують специфіку страхування.

Ключові слова: страхова компанія, стан фінансової безпеки, аналіз і оцінка, показники.

Аннотация

В статье исследованы основные методические подходы к анализу и оценке состояния финансовой безопасности страховых компаний. Сформировано и обосновано собственную совокупность показателей, которые характеризуют состояние финансовой безопасности страховщиков в разрезе ее составляющих и учитывают специфику страхования.

Ключевые слова: страховая компания, состояние финансовой безопасности, анализ и оценка, показатели.

Summary

In article the basic methodical approaches to the analysis and an estimation of financial safety condition of the insurance companies are researched. A set of indicators which characterise financial safety condition of insurers by its functional components which considers specificity of insurance is generated and substantiated.

Keywords: insurance company, financial safety condition, analysis and estimation, indicators.

Список використаної літератури:

1. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України : затв. Наказом Міністерства економіки України від 02 бер. 2007 р. № 60 : [Електронний ресурс] : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf.html.
2. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія / О.І.Барановський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 459 с.
3. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А.Бланк. - К. : Эльга, Ника–Центр, 2004. – 784 с.
4. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : монографія / Т.Г. Васильців. - Львів: Арал, 2008. – 384 с.
5. Горячева К.С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К.С. Горячева // Економіст. - 2003. - № 8. - С. 65-67.
6. Єрмошенко А.М. Методи оцінки рівня фінансової безпеки страхових організацій / А.М.Єрмошенко // Вісник Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. - №3. – С. 116-123.

7. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави : національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення : монографія / М.М. Єрмошенко. - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001, - 309 с.
8. Жабинець О.Й. Перестраховання як один з індикаторів фінансової безпеки ринку страхових послуг/ О.Й.Жабинець //Наук. вісн. НЛТУУ : [зб. наук.-техн. пр.] – Львів : вид-во НЛТУУ, 2009. - Вип. 19.12. – С. 187-192.
9. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С.Н.Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки, 2003. - №3. – С. 12-19.
10. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія / за заг ред. д.е.н. проф. А.О.Єпіфанова [А.О.Єпіфанов, О.Л.Пластун, В.С.Домбровський та ін.]. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009, - 295 с.